ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ-ФІЛОЛОГІВ НА ЗАСАДАХ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ: АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ¹

FORMATION OF SOCIO-CULTURAL COMPETENCE OF FUTURE BACHELORS IN THE FIELD OF PHILOLOGY ON THE BASIS OF INTERDISCIPLINARY APPROACH: ACTUALITY OF THE RESEARCH

Статтю присвячено проблемі актуальності застосування підвалин міждисциплінарного підходу з метою формування соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів-філологів. Сучасний етап розвитку філологічної освіти характеризується взаємопроникненням змісту багатьох наук для досягнення конкретної мети. Професійна кваліфікація бакалаврів-філологів в установленому порядку засвідчена відповідним документом – стандартизованою сукупністю здобутих особою компетентностей, що дозволяють виконувати професійні функції, бути провідником позитивних соціально-гуманітарних змін. Резюмовано, що трансляція культури через освіту носить особистісну орієнтацію, оскільки «заломлюється» у внутрішньому світі особистості. Механізмом такої трансляції є інтеріоризація культурних особливостей носіїв іноземної мови майбутніми вчителями. Особливо це стосується проблеми формування соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів-філологів, оскільки жодна навчальна дисципліна самостійно не спроможна сформувати досліджуваний феномен.

Головна ідея міждисциплінарної інтеграції знань в освітньому процесі полягає в тому, щоб об'єднати навчальний матеріал у певну цілісну систему, визначити взаємозалежності між навчальними дисциплінами, розкрити міждисциплінарні зв'язки. Здійснений теоретичний аналіз поняття «інтеграція» дав змогу в контексті нашого дослідження визначити її як максимально ефективне поєднання елементів освітнього процесу для оптимізації формування соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів-філологів. Під міждисциплінарною інтеграцією розуміємо взаємне проникнення змісту різних навчальних дисциплін і створення єдиного освітнього соціокультурно маркованого середовища шляхом використання інноваційних педагогічних методів, засобів і організаційних форм навчання, що забезпечать формування високого рівня соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів-філологів. Цілісний, інтегративний характер формування соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів-філологів визначається також і технологічним підходом до опанування навчальних дисциплін, що передбачає: визначення очікуваних результатів навчання, зумовлених його цілями, і базується на обґрунтуванні змісту навчання, виборі педагогічно доцільної структури (послідовності) вивчення змісту, засобів досягнення, контролю часу і рівня оволодіння студентами відповідним досліджуваним феноменом.

Ключові слова: майбутні бакалаври-філологи, соціокультурна компетентність,

міждисциплінарний підхід, міждисциплінарна інтеграція, студенти.

The article is devoted to the problem of actuality of using the foundations of the interdisciplinary approach with the purpose of forming sociocultural competence of future bachelors in the field of philology. The professional qualification of bachelors in the field of philology is duly certified by an appropriate document, i.e. a standardized set of competencies acquired by a person that allow them to perform professional functions and to introduce positive social and humanitarian changes.

It is summarized that the transmission of culture through education has a personal orientation, as it forms a part of the inner world of the individual. The mechanism of such transmission is the internalization of typical cultural features of foreign language speakers by future teachers. The current stage of development of philological education is characterized by interpenetration of the content of many sciences in order to achieve a specific goal. This applies especially to the problem of forming the socio-cultural competence of future bachelors in the field of philology, as no academic discipline alone is able to form the phenomenon being studied.

The main idea of interdisciplinary integration of knowledge in the educational process is to combine educational material into a certain holistic system, to determine the interdependencies between academic disciplines and to reveal interdisciplinary connections. The theoretical analysis of integration as a concept in the context of our study makes it possible to define it as the most effective combination of elements of the educational process to optimize the formation of sociocultural competence of future bachelors in the field of philology.

Interdisciplinary integration is interpreted as mutual penetration of the content of different disciplines and the creation of a single educational, socioculturally labelled environment through the use of innovative pedagogical methods, tools and organizational forms of teaching that will ensure a high level of sociocultural competence of future bachelors in the field of philology.

The holistic, integrative nature of the formation of sociocultural competence of future bachelors in the field of philology is also determined by the technological approach to mastering academic disciplines which includes determining the expected learning outcomes due to its goals and is based on substantiation of the learning content, choosing a pedagogically appropriate structure, means of achievement, control of time and level of mastering according to the corresponding researched phenomenon.

Key words: future bachelors in the field of philology, sociocultural competence, interdisciplinary approach, interdisciplinary integration, students.

УДК 378\78:23698

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-2.23>

Фодор К.Й.,

аспірант кафедри педагогіки
Мукачівського державного університету,
викладач
Закарпатського угорського інституту
імені Ференца Ракоці II

¹ Статтю написано за сприяння програми Колегіум Талантум (Угорщина, 2020 р.).

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасних умовах глобалізації та інтеграції України до світового та європейського освітнього простору надзвичайно важливим є пошук засобу чи механізму, що дозволить перетворити різноманітні мови та культури з чинника, що заважає діалогу між представниками різних культур, у засіб, що сприяє взаєморозумінню, культурному збагаченню та творчому розвитку особистості. Соціально-економічна і політична специфіка розвитку сучасного українського суспільства сформулила необхідні підстави для відкритості в міжнародній комунікації і вплинула на освітню політику загалом і на той її аспект, що стосується професійної підготовки майбутніх бакалаврів-філологів.

В умовах євроінтеграційних процесів, які охоплюють різні сфери життя, чітко усвідомлюється необхідність корегування цілей професійної освіти, яка має носити соціокультурний характер і формувати відповідну компетентність у майбутніх фахівців. У документах ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи наголошується на ключових компетентностях (keycompetencies), що дають можливість особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах, робити внесок у розвиток суспільства, професійно зростати. Серед ключових компетентностей значне місце посідає соціокультурна компетентність як складне інтегроване утворення в характеристиці особистості.

Безперервне і щорічне збільшення контактів, рухливості населення, а особливо молодих людей, які навчаються в різних країнах, передбачають не тільки ліквідацію конфліктів, а й розуміння особливостей міжкультурної комунікації в глобалізованому світі. Подібна ситуація передбачає наявність знань у контактуючих сторін щодо культури та специфіки тієї чи іншої країни. Раніше увага дослідників зорієнтовувалася в основному на формування вмінь у контексті комунікативної компетенції. Нині будь-яка іноземна мова виступає як засіб отримання соціокультурного досвіду представників іншої лінгвокультурної спільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна кваліфікація бакалаврів-філологів в установленому порядку засвідчується стандартизованою сукупністю здобутих особою компетентностей, що дозволяють виконувати професійні функції, бути провідником позитивних соціально-гуманітарних змін. Освітня кваліфікація майбутнього бакалавра-філолога нині є лише складником компетентностей професійної кваліфікації. Відповідно до програмних вимог соціокультурну компетенцію розглядають як елемент сутності навчання іноземної мови та безпосередній об'єкт цілеспрямованого навчання. Тому сучасні науковці вивчають різноманітні аспекти проблеми формування соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів-філологів (Л. Вольнова [2], І. Закірянова [4; 5],

М. Максимець [6], Є. Подольська [7], Г. Саволайнен [8; 9] та ін.).

У контексті врахування міжнародних вимог до професійної підготовки бакалаврів-філологів дослідники вказують на необхідність застосування дієвих методологічних підходів організації освітньої діяльності студентів, застосування яких забезпечить формування інтегрованих соціокультурних компетентностей [11].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Детальне вивчення наукової літератури засвідчило відсутність цілеспрямованих наукових розвідок у напрямі вивчення сутності та специфіки використання міждисциплінарного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх бакалаврів-філологів як концептуальної, дидактично-методичної основи формування соціокультурної компетентності студентів.

Мета статті. Тому метою статті визначено дослідження актуальності застосування міждисциплінарного підходу з метою формування соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів-філологів.

Виклад основного матеріалу. В Україні актуальною проблемою постає оновлення змісту іншомовної освіти відповідно до вимог входження до європейської освітньої системи. Важливим є насамперед підвищення якості підготовки і конкурентоспроможності фахівців, зокрема й бакалаврів-філологів, відповідність сучасному європейському ринку праці, створення умов для переміщення студентів на теренах України і Європи. Така ситуація диктує необхідність не лише формування комунікативних умінь майбутніх бакалаврів-філологів, але й потребу розвитку соціокультурної компетентності, що відбивається в сукупності набутих знань соціальних та культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій; як здатність та готовність до міжкультурного спілкування з носіями інших мов та культур, до участі в діалозі культур; як важливий чинник розвитку особистості, її соціалізації в сучасному суспільстві, самореалізації та культурного самовизначення.

Відомо, що мова не існує поза культурою, більше того, мова як один із видів людської діяльності є невід'ємним складником культури. Так, І. Закірянова робить висновок про те, що культура разом із мовою, мовленням, мовленнєвою діяльністю є одним з об'єктів навчання [4, с. 11]. У результаті знайомства з культурою країни мови, що вивчається, студенти отримують знання, навички та вміння, які забезпечують можливість міжкультурної комунікації, тобто здатність до взаєморозуміння учасників комунікації, що належать до різних національних культур.

Автор стверджує, що поряд із рідною культурою («культура № 1») під впливом уже існуючих стереотипів про культуру, що вивчається («культу-

тура № 2»), формується нова культура («культура № 3»). Вирішальним чинником у такому випадку буде вплив рідної культури на уявлення про культуру тієї мови, яка вивчається. У такому зв'язку рідна культура у взаємодії з культурою країни, мова якої вивчається, знаходить відображення як у принципі навчання міжкультурної взаємодії, так і в «діалозі культур» як засобі міжкультурного спілкування. Результатом знайомства з культурою країни мови, що вивчається, та оволодіння способами міжкультурного спілкування є соціокультурна компетентність [4, с. 21].

Доцільно зазначити, що всі компоненти соціокультурної компетентності взаємопов'язані завдяки поняттям культурного та соціального контекстів. Якщо контекст культури передбачає знання реалій, загальних для всього народу – носія мови, то соціальний контекст – це знання конкретних соціальних умов спілкування, прийнятих у країні, мова якої вивчається.

Трансляція культури в освітньому середовищі, результатом якої в контексті нашого дослідження є відповідний рівень соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів-філологів, носить особистісну орієнтацію, відображається у внутрішньому світі особистості. Механізмом такої трансляції є інтеріоризація культурних особливостей носіїв іноземної мови майбутніми учителями. Ключовою в цьому процесі є особистість з її потребами, мотивами, цілями та прагненнями.

Окреслені тенденції вказують на те, що сучасний етап розвитку філологічної освіти характеризується взаємопроникненням змісту багатьох наук для досягнення конкретної мети. Особливо це стосується проблеми формування соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів-філологів, оскільки жодна навчальна дисципліна самостійно не спроможна сформувати досліджуваний феномен. Саме міждисциплінарний підхід може сприяти:

1) оволодінню студентами активною життєвою та професійною позицією, формуванню відповідальності за власне благополуччя і за соціальний стан, детермінації здатності до самореалізації;

2) розвитку здатності майбутніх бакалаврів-філологів акцентуватися на соціальному і професійному самовизначенні та самореалізації;

3) забезпеченню адекватної здатності студентів до входження у відкрите інформаційне співтовариство, в глобалізований світ і адаптації в ньому;

4) вихованню толерантності майбутніх бакалаврів-філологів та розвитку навичок ведення діалогу для встановлення взаєморозуміння з іншомовним співрозмовником.

На важливості міждисциплінарного зв'язку в навчанні для забезпечення міцності знань акцентував увагу ще Я. Коменський. Видатний педагог, як резюмує В. Безрукова [1], зазначав, що знання майбутніх фахівців будуть міцними,

якщо все, що в природі перебуває в постійному взаємозв'язку, в такому ж зв'язку викладати студентам [1]. Методологічним орієнтиром, що дасть змогу втілити таку тезу в процес професійної підготовки майбутніх бакалаврів-філологів у ЗВО, є міждисциплінарний підхід, основою реалізації якого виступає міждисциплінарна інтеграція. Міждисциплінарний підхід забезпечує органічне поєднання різнорідних знань і методів пізнання на науково визначеній основі.

Для уточнення сутності анонсованого наукового підходу виникає потреба в проведенні категоріально-термінологічного аналізу таких основних понять, як «інтеграція» та «міждисциплінарна інтеграція». Основоположником концепції міждисциплінарної інтеграції в освіті вважають Дж. Дьюї. Інтеграцію знань як основу цілісного сприйняття й пізнання світу, як методичний засіб навчально-виховного процесу розглядали Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

У класичній педагогіці міждисциплінарна інтеграція найбільш повно розглядалася К. Ушинським у контексті психолого-педагогічного обґрунтування дидактичної значущості міжпредметних зв'язків. Видатний педагог наголошував, що допоки різні предмети викладатимуться незалежно один від одного, навчання не матиме ніякого суттєвого впливу на духовний розвиток дитини. Він вважав, що знання й ідеї, що викладені різними науками, повинні органічно будуватись у світлий і різнобічний погляд на світ і життя.

На необхідності усвідомлення взаємопов'язаності всіх предметів, що створюють цілісну картину світу, «у той саме зв'язок, в якому вони існують у природі», наголошував Й. Песталоцці, відзначаючи особливу небезпеку відриву одного предмета від іншого. На думку дослідника, систематизація всіх існуючих у світі явищ і предметів має здійснюватися за принципом подібності. Це підкреслює взаємозв'язок між системним підходом і міждисциплінарною інтеграцією.

Таким чином, наукова категорія «інтеграція» – це оформлений результат тривалого історичного процесу, складних діалектичних і наукових перетворень педагогічної науки. В останні роки, з розвитком теорії та практики використання інтегративного підходу, зусиллями науковців і педагогів-практиків запроваджується система інтегративно-предметного навчання; окреслюються принципи міждисциплінарної інтеграції:

- орієнтація навчання на теперішні вимоги суспільного розвитку;
- формування цілісної системи знань, єдиної картини світу, наукового світогляду;
- поєднання інтегративного і диференційованого підходів до навчання;
- безперервність освіти та її вихід на рівень професійної освіти [124].

Нині у філософській і психолого-педагогічній літературі зустрічаються різні визначення інтеграції, які інколи носять суперечливий характер.

Інтеграція – це західноєвропейське слово, що походить від пізньолатинського *integralis*, утвореного від *integres* – цілий, незайманий. Інтеграція (від лат. *integratio* – поповнення, відновлення) – об'єднання в ціле будь-яких окремих частин [10]. Численні дослідження явища інтеграції дали йому змогу набуту статусу наукової теорії в педагогіці – «дидактичної інтегративності», яка вивчає закономірності інтеграції знань і дозволяє виокремити своєрідні закони, за якими реалізується даний процес: корелятивності (здатність елементів інтеграції до узгодженої взаємодії); імперативності (поява якісно нових властивостей у результаті інтеграції); доповнювальності (зародження диференціації внаслідок інтеграції) [1], що свідчить про комплексність у реалізації різних наукових підходів (системного, інтегративного, диференційованого, комплексного тощо).

Головна ідея міждисциплінарної інтеграції знань в освітньому процесі, на думку А. Данилюка, полягає в тому, щоб об'єднати навчальний матеріал у певну цілісну систему, визначити взаємозалежності між навчальними дисциплінами, розкрити міжпредметні зв'язки [3]. Виокремлюють три рівні дидактичної інтеграції різних навчальних дисциплін:

- I рівень – міждисциплінарна інтеграція в навчальному процесі; цей рівень окреслюється поняттям «міжпредметний зв'язок»;

- II рівень – це синтез взаємопов'язаних наук на основі однієї з них (базової). Кожна наука зберігає власний предмет, свої концептуальні основи, тобто має свій науковий статус;

- III рівень – так званий рівень доцільності, що завершується формуванням нової навчальної дисципліни, яка має інтегрований характер і свій предмет вивчення [3].

Здійснений теоретичний аналіз поняття «інтеграція» дав змогу в контексті нашого дослідження визначити її як максимально ефективно поєднання елементів освітнього процесу для оптимізації формування соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів-філологів.

Під міждисциплінарною інтеграцією розуміємо взаємне проникнення змісту різних навчальних дисциплін і створення єдиного освітнього соціокультурно маркованого середовища шляхом використання інноваційних педагогічних методів, засобів і організаційних форм навчання, що забезпечать формування високого рівня соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів-філологів. Цілісний, інтегративний характер формування соціокультурної компетентності майбутніх бакалаврів-філологів визначається також і технологічним підходом до опанування навчальних дис-

циплін, що передбачає визначення очікуваних результатів навчання, зумовлених його цілями, і базується на обґрунтуванні змісту навчання, виборі педагогічно доцільної структури (послідовності) вивчення змісту, засобів досягнення, контролю часу і рівня оволодіння студентами відповідним досліджуванним феноменом.

Структура міждисциплінарної інтеграції має певні особливості, оскільки базується на поєднанні елементів дещо іншої природи, ніж, наприклад, складники основ однієї дисципліни. У таких умовах майбутнім бакалаврам-філологам зазвичай доводиться мати справу не з окремими предметними знаннями, а з комплексом різнопредметних знань, які мають різноманітні властивості. Ці властивості залежать не лише від окремих складників змісту певної дисципліни, а й від способу об'єднання її елементів знань у конкретні системи: зміна мети чи способу взаємозв'язків між окремими поняттями (навіть якщо вони складаються з однакових елементів) змінює загальні властивості та структуру всієї системи знань.

Аналіз навчальних планів, згідно з якими здійснюється професійна підготовка майбутніх бакалаврів-філологів, дав змогу узагальнити, що значні потенційні можливості в напрямі формування соціокультурної компетентності студентів містять дисципліни циклу соціально-гуманітарної підготовки («Історія України», «Українська мова», «Філософія», «Історія української культури», «Основи інформаційних технологій» тощо) та циклу фундаментальної загальнопрофесійної підготовки («Вступ до мовознавства», «Латинська мова», «Історія мови», «Теоретична фонетика», «Теоретична граматики», «Стилістика», «Лексикологія», «Загальне мовознавство», «Зарубіжна література», «Психологія», «Педагогіка»). Особливе значення в контексті формування досліджуваної якості мають дисципліни циклу фахової професійної та практичної підготовки («Основна іноземна мова (англійська)», «Практична фонетика», «Практична граматики», «Країнознавство», «Методика викладання іноземних мов», «Основи педагогічної майстерності», «Друга іноземна мова»).

Висновок. Отже, елементи соціокультурно маркованих знань майбутніх бакалаврів-філологів, навіть якщо вони є основою певної дисципліни, не дають змоги сформувати загальну картину соціокультурної діяльності. Таким чином, міждисциплінарна інтеграція як основа реалізації міждисциплінарного підходу дасть змогу студентам більш осмислено вивчати всі навчальні дисципліни, оскільки майбутні бакалаври-філологи бачитимуть місце та призначення кожного елемента знань у формуванні соціокультурної компетентності. Високий рівень сформованості досліджуваного феномену неможливо забезпечити, якщо майбутні фахівці не усвідомлюють сутності процесу чи

поняття, що вивчаються, та перспектив використання набутих знань на практиці. А це спостерігається за відсутності єдності інтерпретації спорідненого навчального матеріалу з різних дисциплін.

Інтеграція навчального матеріалу як основа формування соціокультурної компетентності передбачає його побудову за принципом логічних узагальнень у послідовному або паралельному вивченні програмних дисциплін. Викладання має відбуватись таким чином, щоб знання однієї дисципліни були фундаментом для вивчення іншої. Це потребує теоретичного аналізу та вдосконалення змісту, узагальнення та систематизації навчального матеріалу.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо в дослідженні соціально-культурних передумов модернізації професійної підготовки майбутніх бакалаврів іноземної мови в умовах оновлення педагогічної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безрукова В.С. Педагогическая интеграция: сущность, состав, механизмы реализации. *Интеграционные процессы в педагогической теории и практике* : сб. науч. трудов. 1999. № 5. С. 3–25.
2. Вольнова Л.М. Соціокультурна компетентність як складова підготовки студентів – майбутніх фахівців системи діяльності «людина-людина». *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2009. Вип. 28 (52). С. 137–145.
3. Данилюк А.Я. Теория интеграции образования. Ростов-н/Д : Изд. РостГПУ, 2000. 440 с.
4. Закір'янова І.А. Динаміка соціокультурної компетентності майбутніх педагогів. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання* : зб. наук. пр. Київ : Вид. центр КДЛУ, 2002. Вип. 21. С. 183–189.
5. Закір'янова І.А. Формування соціокультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 2006. 23 с.
6. Максимець М. Формування соціокультурної компетенції у процесі вивчення іноземної мови. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2006. Вип. 21. С. 211–218.
7. Подольська Є.А. Освіта як чинник розвитку особистості в соціокультурному контексті : монографія. Харків : Вид-во НФАУ : Золоті сторінки, 2002. 236 с.
8. Саволайнен Г. С. Модель социокультурной компетентности преподавателя высшей школы. *Вестник Сибирского государственного аэрокосмического университета им. академика М.Ф. Решетнева*. 2006. Т. 3. С. 159–162.
9. Саволайнен Г.С. Социокультурное взаимодействие в образовательном процессе педагогического вуза и школы : обновление содержания, технологий подготовки и мониторинга : монография. Красноярск : Краснояр. гос. пед. ун-т им. В.П. Астафьева, 2005. 316 с.
10. Чапаев Н.К., Ванштейн М.Н. Интеграция образования и производства: методология, теория, опыт : монография. Челябинск : ЧИРПО ; Екатеринбург : ИРРО, 2007. 408 с.
11. Чернуха Н.М., Мурзіна А.В. Умови формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів філологів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2009. № 9 (172). С. 165–173.